

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

*Розглянуто показники конкурентоспроможності країни на прикладі міжнародного досвіду.
Запропоновано підхід для оцінки конкурентоспроможності економіки України.*

Ключові слова: конкурентоспроможність, показники конкурентоспроможності, оцінка конкурентоспроможності

Вступ

Визначення показників рівня конкурентоспроможності економіки країни та їх використання забезпечує реалізацію стратегії розвитку країни, визначення ключових факторів успіху підвищення конкурентоспроможності економіки. Аналіз конкурентоспроможності економіки України та стану економіки в цілому характеризується спадковим підходом до моделей і показників конкурентоспроможності. Саме тому сьогодні варто звернутися до світової практики оцінки конкурентоспроможності економіки країни та проаналізувати які саме показники варто використовувати для оцінки рівня розвитку економіки України.

Визначення конкурентоспроможності економіки України

До найбільш відомих центрів з вивчення конкурентоспроможності країн відносять: Інститут стратегії й конкурентоспроможності при Гарвардському університеті (США), Міжнародний інститут менеджменту (Лозанна, Швейцарія), Всесвітній Економічний Форум (Давос, Швейцарія) [6].

Інститут стратегії й конкурентоспроможності протягом багатьох років очолює професор Майкл Портер – засновник систематизованого вивчення конкурентоспроможності в економічній науці. У Гарвардському університеті вивчають конкурентоспроможність переважно в корпоративній площині. Два швейцарські центри переводять дослідження у більш широку площину – розраховують, складають та щорічно публікують рейтинги конкурентоспроможності країн і регіонів. Кожен із центрів використовує власну методологію дослідження й дотримується своїх критеріїв при складанні шкали конкурентоспроможності економік країн і регіонів. Тому між дослідженнями й рейтингами є розходження - як істотні, так і несуттєві. Однак глибинний аналіз показників кожного із інститутів дозволяє сформулювати в майбутньому розуміння можливих стратегій розвитку конкурентоспроможностей економіки країн світу і України зокрема [5].

Всесвітній економічний форум у Давосі (ВЕФ) використовує у дослідженнях Індекс конкурентоспроможності економічного росту (ІКЕР). Розрахунки проводяться за допомогою багатофакторних моделей, у яких 381 показник з'єднаний в 7 груп: внутрішній економічний потенціал; зовнішньоекономічні зв'язки; державне регулювання; кредитно-фінансова система; система керування; науково-технічний потенціал; трудовий потенціал [9].

ВЕФ визначає 12 ключових факторів, котрі характеризують конкурентоспроможність економіки країни:

1. Державні установи та інституції. Інституційне середовище формує базу, в рамках котрої приватні підприємства, компанії та державні установи взаємодіють між собою з метою отримання доходу і забезпечення процвітання економіки. Інституційна база надзвичайно важлива для підтримки конкурентоспроможності і розвитку економіки. Вона впливає на методи розподілу переваг та економічних благ і несе витрати пов'язані з реалізацією стратегії та програм розвитку. Крім цього, інституційна база впливає на прийняття інвестиційних рішень та рішень пов'язаних з організацією виробництва. Адже

власники землі, корпоративних акцій і навіть інтелектуальної власності не будуть інвестувати в покращення і підтримку власності, якщо їм не гарантувати відповідних прав, забезпечених інституційним полем.

2. Інфраструктура. Розвинута інфраструктура має важливе значення для розвитку економіки, адже вона є ключовим фактором, який визначає місце географію економічного розвитку, а також перспективні сектори економіки. Сама по собі інфраструктура є фактором, що стимулює конкуренцію і має значний вплив на економічний ріст: високоякісна інфраструктура послаблює вплив відстаней між регіонами, що забезпечує інтеграцію національного ринку та зв'язок з ринками інших країн та економічних регіонів.

3. Макроекономічна стабільність. Сам по собі цей фактор не може підвищити продуктивність і конкурентоспроможність економіки країни. Однак макроекономічний хаос може нанести значну шкоду економіці. Теоретичні та емпіричні дослідження чітко підтвердили це твердження [3].

4. Охорона здоров'я та середня освіта. Працездатне населення (робоча сила) сильно впливає на конкурентоспроможність та продуктивність країни. Хворі працівники не зможуть реалізувати свій потенціал та будуть працювати менш продуктивно. Це також негативно впливає на фінансові результати бізнесу. Саме тому, інвестиції в охорону здоров'я є важливим фактором з точки зору економіки і моралі. У свою чергу середня освіта підвищує продуктивність кожного працівника. Відсутність середньої освіти у робітників знижує темпи розвитку компаній, що веде до зниження рівня створення доданої вартості.

5. Вища освіта і професійна підготовка. Якісна вища освіта та високий рівень професійної підготовки мають визначальне значення для економік країн, які бажають рухатися вперед ланцюжком створення доданої вартості, а не обмежуватися простими виробничими процесами та продукцією. Важливість технічної та прикладної освіти важко переоцінити: вона створює можливості постійно покращувати навички працівників для роботи з виробничими системами, що неперервно оновлюються.

6. Ефективність ринку товарів та послуг. Урахування факторів попиту та пропозиції може гарантувати, що купівля і продаж здійснюватимуться у найефективніший спосіб. Здорова ринкова конкуренція на внутрішньому та зовнішньому ринках є важливою для підвищення темпів розвитку ринків і, відповідно, продуктивності бізнесу. Для цього в країні має бути якнайменше перепон для створення і розвитку бізнесу.

7. Продуктивність ринку праці. Цей фактор визначає, що робоча сила задіяна якомога ефективніше, а у працівників достатній рівень мотивації виконувати роботу якнайкраще. Ринки праці повинні бути гнучкими для того, щоб відповідати швидким та динамічним змінам економіки, забезпечувати чіткий взаємозв'язок між стимулом до праці та їх діяльністю.

8. Розвинутий фінансовий ринок. Ефективний фінансовий сектор створює можливості для розміщення ресурсів, які були зекономлені громадянами країни або інвестовані іншими країнами в ті сегменти, де ці ресурси будуть найбільш продуктивними. Визначальним фактором успішного розвитку фінансового ринку є ретельний аналіз оцінки ризиків. Такий аналіз дозволяє мінімізувати можливі майбутні втрати від неправильних інвестиційних рішень, що сприяє підвищенню темпів розвитку економіки.

9. Технологічна готовність (оснащення новітніми технологіями). У цій групі факторів оцінюють швидкість, з якою економіка використовує новітні технології для підвищення продуктивності своїх секторів. Це надзвичайно важлива концепція, яка дозволяє виявити взаємозв'язок між наявними технологіями і продуктивністю.

10. Розмір ринку. Великі ринки збуту дозволяють компаніям використовувати значною мірою ефект масштабу. Дослідження з цієї проблематики дозволяють зробити висновок про взаємозв'язок між розміром ринку країни та розвитком конкурентоспроможності [7].

11. Рівень розвитку бізнесу. Цей фактор бере до уваги рівень розвитку бізнес-мереж в країні та складність операцій і стратегій, пов'язаних з діяльністю компаній. Ці складники впливають на рівень ефективності виробництва товарів та послуг, що в свою чергу може

посилити або послабити продуктивність і конкурентоспроможність усієї країни. Якість і кількість бізнес-мереж визначається в першу чергу кількістю і якістю національних постачальників. Коли компанії-виробники і постачальники об'єднані в одну групу (кластер) і географічно знаходяться близько один від одного, тоді ефективність підвищується, знижується кількість бар'єрів для виникнення нових фірм.

12. Інновації. Цей фактор визначає рівень розвитку технологічних інновацій. У довгостроковій перспективі жоден з вищеперерахованих факторів не забезпечить сталого розвитку країни, якщо не буде базуватися на основні технологічних інновації. Саме через брак технологічних інновацій, багато країн, що розвиваються не можуть конкурувати на світовій арені. Для розвитку технологічних інновацій необхідно залучати достатньо інвестицій у наукові дослідження, якісні дослідницькі інститути та налагоджувати партнерські відносини між університетами та виробництвами у сфері інновацій, а також забезпечити захист прав інтелектуальної власності [2].

Лозаннська методологія (IMD World Competitiveness Yearbook) не обмежується чинниками, пов'язаними з макроекономічною політикою, функціональним розвитком та станом бізнес-середовища, а оцінює також чинники сталості економічного зростання, екологічного впливу на економіку, побудови інфраструктури, необхідної для відтворення в суспільстві головного чинника конкурентоспроможності - людського капіталу. Лозаннський інститут агрегує й аналізує понад 320 показників та експертних оцінок, зокрема: 83 економічні показники (макроекономічна оцінка національної економіки, зовнішня торгівля, іноземні інвестиції, зайнятість і ціни), 77 показників ефективності діяльності уряду і державного управління (ступінь сприяння урядової політики конкурентоспроможності компаній — державні фінанси, фіскальна політика, інституційна зрілість, корпоративне законодавство, соціальне середовище), 69 показників ефективності бізнесу (ступінь його відповідності принципам інноваційності, рентабельності й соціальної відповідальності — продуктивність праці, розвиток ринку праці, практика та якість менеджменту, цінності та ставлення до роботи), 94 показники інфраструктури (ступінь відповідності інфраструктури потребам бізнесу — розвиненість базової, технологічної, наукової та соціальної інфраструктури, стан освіти, охорони здоров'я й навколишнього середовища) [8].

Зведений порівняльний аналіз методологій оцінки конкурентоспроможності ВЕФ та IMD наведено у таблиці 1.

Як видно з таблиці методологія IMD базується на ширшому спектрі кількості чинників економічного росту, в той час як методологія ВЕФ приділяє більшу увагу набору показників конкурентоспроможності. В той самий час обидві методології визначають спільні визначники конкурентоспроможності країн, як продуктивність ринків, ефективність праці, макроекономічна стабільність. Ключовою відмінністю методологій є методика дослідження: в той час, як обидві методології використовують економічні показники, IMD спирається на експертну оцінку, а ВЕФ на факторний аналіз.

Протягом останніх 10 - 15 років у конкурентоспроможності виник новий, «м'який» вимір: акцент роблять на переході глобальної економіки до нової якості — економіки знань [1]. Така тенденція пов'язана з тим, що у сучасному західному світі лише 15% активного населення доторкаються в процесі виробництва до товару, інші 85% додають вартість у процесі творчості, менеджменту й передачі інформації. Передумовами цього стали технологічна та інформаційна революції останнього десятиліття, які призводять до певного «переформатування» самої концепції конкурентоспроможності країни. «Тверда» інфраструктура (дороги, порти тощо) поступово відсувається в політичних акцентах розвинених країн на задній план. А на перші ролі виходять інфраструктура «м'яка» (генерування, збереження, дистрибуція й передача знань та інформації), а також інфраструктура соціальна чи сервісна (освіта, охорона здоров'я та навколишнього середовища), спрямована на розвиток основного чинника конкурентного успіху країни — людського. Однак, варто зауважити що ця тенденція стосується країн з розвинутою економікою, де рівень інфраструктури відповідає високим потребам і вимогам держави. У

той час, як країни, економіки яких розвиваються, потребуватимуть одночасно високих темпів розвитку показників як «твердої», так і м'якої статистики [3; 7; 8].

Таблиця 1

Порівняльна характеристика всесвітніх методологій визначення конкурентоспроможності країн

	Методологія ВЕФ	Методологія IMD
Чинники розвитку економіки	<ol style="list-style-type: none"> 1. макроекономічне середовище 2. якість суспільних інститутів 3. використання нових технологій 	<ol style="list-style-type: none"> 1. макроекономічна політика 2. стан бізнес-середовища 3. сталість економічного зростання 4. екологічний вплив на економіку 5. побудова інфраструктури 6. рівень розвитку людського капіталу
Метод досліджень	Економічні показники і факторний аналіз	Економічні показники і експертна оцінка
Групи показників	<ol style="list-style-type: none"> 1. внутрішній економічний потенціал 2. зовнішньоекономічні зв'язки 3. державне регулювання 4. кредитно-фінансова система 5. система керування 6. науково-технічний потенціал 7. трудовий потенціал 	<ol style="list-style-type: none"> 1. економічні показники 2. показники ефективності діяльності уряду і державного управління 3. показники ефективності бізнесу 4. показники інфраструктури
Ключові визначники конкурентоспроможності економіки країни	<ol style="list-style-type: none"> 1. Рівень розвитку державних установ та інституцій, якість інфраструктури 2. макроекономічна стабільність 3. охорона здоров'я та середня освіта 4. вища освіта і професійна підготовка 5. ефективність ринку товарів та послуг 6. продуктивність ринку праці, розвинутий фінансовий ринок 7. технологічна готовність 8. розмір ринку 9. рівень розвитку бізнесу 10. інновації 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Макроекономічна оцінка національної економіки 2. державні фінанси 3. фіскальна політика 4. інституціональна зрілість 5. корпоративне законодавство 6. соціальне середовище 7. розвиток ринку праці 8. розвиненість базової, технологічної, наукової та соціальної інфраструктури 9. стан освіти, охорони здоров'я й навколишнього середовища

Впродовж останніх трьох років Всесвітній Економічний Форум публікує результати дослідження конкурентоспроможності економіки України. У своєму аналізі економіки і пропозиціях щодо її розвитку ВЕФ наголошує на важливості одночасного розвитку ключових показників («твердих») конкурентоспроможності та інфраструктурних показників. Для забезпечення підвищення конкурентоспроможності економіки України відповідно до міжнародного досвіду, проаналізованого у статті, необхідно:

1) розробити критерії оцінки ефективності структурної політики підвищення конкурентоспроможності країни відповідно до 12 ключових факторів конкурентоспроможності, які визначає Всесвітній Економічний Форум;

2) зосередитися на розвитку чотирьох ключових напрямків підсилення конкурентоспроможності економіки, відповідно до Лозанської методології: національна економічна ефективність, ефективності діяльності уряду й управління, ефективність розвитку бізнесу, ефективність розвитку інфраструктури;

3) визначити структурну політику розвитку конкурентоспроможності, яка буде відповідати стратегії розвитку економіки країни та буде оцінюватися відповідно до міжнародних стандартів оцінки конкурентоспроможності;

4) на етапі розробки стратегії підвищення конкурентоспроможності економіки України закласти основи для використання зовнішніх методик оцінок

Висновок. Застосовувана сьогодні на практиці багатьма розвиненими країнами і країнами, що розвиваються, концепція конкурентоспроможності країни аналізує, в який спосіб політика національного уряду сприяє розвитку конкурентного національного, соціально-відповідального бізнесу на благо процвітання нації.

Конкурентоспроможність країни визначається не продуктивністю праці чи прибутковістю бізнесу. Конкурентоспроможність відрізняється від звичайних економічних показників тим, що завжди включає «свідомо керований» довгостроковий аспект розвитку. Тобто це здатність країни досягти й підтримувати високі темпи економічного зростання, що виражаються в постійному прирості рівня ВВП на душу населення. Тобто це те, яким чином нації створюють і підтримують середовище, що забезпечує конкурентоспроможність своїх економічних агентів.

Важливо також розуміти, що жодна країна не може досягнути високого рівня конкурентоспроможності за усіма складовими економіки. Світовий досвід показує, що пріоритет надається саме тим секторам економіки, які мають ґрунтовні умови для отримання конкурентних переваг на світовому ринку. З цією метою необхідно сформулювати стратегію розвитку конкурентоспроможності України, яка буде співвідноситися з міжнародними практиками оцінки ефективності економіки для забезпечення високого місця країни на світовій економічній арені.

Список використаних джерел:

1. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації: монографія / Антонюк Л.Л. — Київ: КНЕУ, 2004.
2. Звіт про Конкурентоспроможність України 2009: Назустріч економічному зростанню та процвітанню [електронний ресурс] / Фонд Ефективного Управління. — 2009. — режим доступу: <http://www.feg.org.ua>
3. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення / За ред. д-ра екон. наук І. В. Крючкової. — К: Основа, 2007.
4. Куриляк В. М. Нова економіка у світовому та українському вимірах // Вісник Академії економічних наук України. Науковий щорічник. — Донецьк, Інститут економіко-правових досліджень НАН України, 2002.
5. Мороз В. М. Конкурентоспроможність України у відображенні рейтингів міжнародних організацій [електронний ресурс] / Національна академія державного управління при Президентіві України. — 2007. — режим доступу: <http://www.amk.gov.ua>
6. Семиноженко В. П. Економіка знань: Україні необхідна національна система стратегічного прогнозування / ЩВГ День. — 2004. — №121.
7. Уніят А. В. Критерії та оцінка конкурентоспроможності країн на міжнародному рівні // Галицький економічний вісник. — Львів, 2009.
8. IMD World Competitiveness Yearbook [електронний ресурс] / IMD Lausanne Institute. — 2009. — режим доступу: <http://www.imd.ch/research/publications>

9. The Global Competitiveness Report 2009–2010[электронный ресурс] / World Economic Forum. – 2009. – режим доступа: <http://www.weforum.org>

Арапетян А.Б. Методические основы определения конкурентоспособности экономики Украины

Изучено показатели конкурентоспособности экономических моделей на примере международного опыта. Предложено подход к оценке конкурентоспособности экономики Украины.

Ключевые слова: конкурентоспособность, показатели конкурентоспособности, оценка конкурентоспособности

Arapetyan A.B. Methodical foundations of competitiveness definition of economy of Ukraine

The international approach to the economy competitiveness index development is analyzed. The strategic approach to the Ukrainian economy competitiveness analysis is presented.

Key words: competitiveness, indexes of competitiveness, national competitiveness capability analysis